

Tomasz Demendecki

Kilka uwag o notariacie ukraińskim

Podręcznik dla studentów wyższych uczelni prawniczych *Notariat i notarialnyj process*, Charków 1999, autorstwa prof. dr hab. Wiaczesława Wasylewicz Komarowa (prorektora oraz kierownika Katedry Procesu Cywilnego Narodowej Akademii Prawnej Ukrainy im. Jarosława Mądrego w Charkowie, członka-korespondenta Akademii Nauk Prawnych Ukrainy, prezydenta Ukraińskiego Stowarzyszenia Szkół Prawniczych, członka Naukowo-Konsultacyjnej Rady Sądu Najwyższego Ukrainy, międzynarodowej grupy roboczej Międzyparlamentarnego Zgromadzenia państw członkowskich WNP, autora wielu publikacji: komentarzy, podręczników, monografii, głoś i artykułów z zakresu postępowania cywilnego i arbitrażowego, międzynarodowego arbitrażu handlowego, prawa o notariacie) i dr Wiktorii Walierewnej Barankowej (adiunkta w Katedrze Procesu Cywilnego Narodowej Akademii Prawnej Ukrainy im. Jarosława Mądrego w Charkowie) kierowany jest także do szerszego grona czytelników. Zawiera omówienie najważniejszych zagadnień prawa o notariacie, w szczególności pojęcia instytucji notariatu i postępowania notarialnego, zasad tego postępowania, trybu dokonywania poszczególnych czynności notarialnych, funkcji spełnianych przez notariat ukraiński. Autorzy podręcznika opierają się w swych rozważaniach na obecnie obowiązującym stanie prawnym z zakresu prawa o notariacie, tj. ustawie Ukrainy z dnia 2 września 1993 r. O notariacie

* Na podstawie podręcznika Wiaczesława Wasylewicz Komarowa i Wiktorii Walierewnej Barankowej, *Notariat i notarialnyj process*, Konsum, Charków 1999.

(Wiedomosti Wierchownogo Sowjeta Ukrainy 1993 r. Nr 39, poz. 383). Przytaczają bogatą literaturę przedmiotu. Niewątpliwą zaletę podręcznika stanowi syntetyczne porównanie notariatu ukraińskiego z notariatem łacińskim poprzez uwypuklenie cech wspólnych oraz zasadniczych rozbieżności w regulacjach obu instytucji.

Omawiane dzieło zawiera krótki rys historyczny rozwoju notariatu ukraińskiego, któremu poświęcony został rozdział I, zatytułowany „Powstanie i rozwój notariatu”. Autorzy wiążą historyczne powstanie instytucji notariatu ukraińskiego z urzędem diaka i jego najbliższego pomocnika poddiaczego – urzędników znanych już w XII w. (a w XIII w. zwanych już piszcami), redagujących w kancelariach dworskich korespondencję, sporządzających akty w formie pisemnej, wydających petentom oryginały i kopie sporządzanych przez siebie dokumentów. Równoległe do tej instytucji w ośrodkach miejskich od XVI w. pojawia się urząd płościadnego poddiaczego. Wymienieni urzędnicy od XV w. stanowią jeden z najważniejszych członów osobowych „prikazów” – urzędów centralnych w państwie. Najważniejszymi, zdaniem autorów podręcznika, aktami normatywnymi regulującymi na przestrzeni wieków omawianą instytucję były m.in.: Sobornoje Ułożenije Cara Aleksieja Michajłowicza z 1649 r., systematyzujące dotychczasowe regulacje prawne z tej dziedziny oraz nadające aktom sporządzanym przez płościadnych poddiaczego moc dokumentu urzędowego, ukazy Piotra I, a w szczególności O poriadkie issliedowania podpisiej na kriepostnych aktach w sluczaje woznikszego o podlinnosti onych spora, ili somnienija, o pisanii kriepostiej w pomiestnych i wotczinnych dielach w Pomiestnom prikazie i o potrebnom czislis swidietielej dla podpisanija kriepostnych aktow (wprowadzający nadzór nad płościadnymi poddiaczymi oraz ich bezpośrednią zależność od centralnych organów władzy państwowej) oraz Swod Zakonow z 1832 r.

Wraz z przejściem uprawnień do sporządzania aktów urzędowych na wiele organów państwowych (rządy obłasti, miejskie magistraty, organy policji), decentralizacją notariatu i brakiem prawidłowo zorganizowanego nadzoru nad tą instytucją, pojawiła się z biegiem czasu potrzeba reformy w zakresie regulacji notariatu. Miała ona na celu połączenie tej instytucji w ramy jednolitego organu państwowego, niezależnego od władzy administracyjnej i sądowej. Zadanie to spełnić miało Położenije o notarialnoj czasti z 1866 r. (obowiązujące do 1917 r.), rozdzielające uprawnienia są-

dów powszechnych i miejskich notariuszy. Autonomiczność notariusza prowadziła, zdaniem autorów podręcznika, do określania w dwojaki sposób jego statusu: jednocześnie jako urzędnika, co umożliwiało w konsekwencji pociąganie go do odpowiedzialności dyscyplinarnej za naruszenia obowiązków służbowych, i przedstawiciela wolnej profesji.

Lata 1918-1920 to „martwy okres” w rozwoju instytucji notariatu ukraińskiego. Dekret SNK USSR z dnia 19 lutego 1919 r. O sudyde przekreślił wszystkie przedrewolucyjne dokonania w tej sferze. Wprowadzono natomiast nową instytucję notariuszy ludowych (Dekretem Rady Narodnych Komisarow Ukrainy z dnia 25 lutego 1919 r. Pro zasnowanija Narodnych Notarialnych Kamier – uchylonym Postanowoj Rady Narodnych Komisarow Ukrainy z dnia 16 kwietnia 1921 r. Pro notarialny funkcji). Zadanie dokonywania najprostszycy czynności notarialnych powierzono sądom ludowym, milicji, domkobietom. Nowy regulamin – Ukraińskoje Notarialnoje Położenje z 1923 r. przewidywał utworzenie we wszystkich miastach i innych ważniejszych miejscowościach państwowych biur notarialnych. Tam gdzie biura takie nie powstały, dokonywanie czynności notarialnych (z pewnymi wyjątkami, np. uwierzytelnianie umów) powierzono sędziom ludowym. W wyniku przedstawionych zmian notariusz stał się urzędnikiem państwowym, natomiast notariat włączony został w system organów wymiaru sprawiedliwości.

Osnowy sudoustrojstwa Sojuza SSR i sojunnych respublik z dnia 29 października 1924 r. wprowadziły jednolitą strukturę instytucji notariatu dla wszystkich republik związkowych b. ZSSR. Na ich podstawie wydana miała być ogólnozwiązkowa ustawa o podstawowych zasadach notariatu, z którymi z kolei miały być zgodne wydane w późniejszym czasie regulaminy o notariacie państwowym poszczególnych republik. W oparciu o uchwałę CIK i SNK ZSSR z dnia 14 maja 1926 r. Ob osnownych principach organizacji gosudarstwienno notariata na Ukrainie przyjęto 14 sierpnia 1928 r. nowy regulamin notariatu (rozszerzający w znacznym stopniu uprawnienia biur notarialnych oraz wprowadzający wymóg formy aktu notarialnego dla wielu nowych czynności prawnych).

Na proces ujednoczenia prawa sądowego cywilnego według jednolitych zasad (osnow), przenoszonych do kodeksów postępowania cywilnego republik byłego ZSRR (bezpośrednio lub pośrednio), przy zachowaniu odrębności narodowych o drugorzędnym znaczeniu oraz na wpływ doktryny

polskiej i węgierskiej w dziele przybliżania doktryny wschodniej z zachodnią (Konferencja Naukowa w Budapeszcie w 1968 r., lansująca tendencje porównawcze „most”, konferencje naukowe w Berlinie, Warszawie, Sofii, Sympozjum Naukowe w Lublinie w dniach 22-25.08.1993 r., pt. „Jednolitość prawa sądowego cywilnego a jego odrębności krajowe”) zwraca uwagę prof. M. Sawczuk w referacie pt. *Uwagi o europejskim prawie sądowym cywilnym i o odrębnościach krajowego prawa sądowego*¹.

Należy zwrócić uwagę na to, że również polskie prawo o notariacie z dnia 25 maja 1951 r. wzorowane było na ustawodawstwie radzieckim, w szczególności na przepisach ustawy O gosudarstwiennom notariacie z dnia 31 grudnia 1947 r.

Wraz z nowelizacjami ustawodawstwa ukraińskiego pojawiały się także nowe regulaminy notarialne, m.in. z dnia 26 grudnia 1956 r. i 31 sierpnia 1964 r. W roku 1973 weszła w życie ustawa ZSSR O gosudarstwiennom notariacie, stanowiąca podstawę uchwalenia ustawy USSR z dnia 25 grudnia 1974 r. O gosudarstwiennom notariacie (określającej szczegółowo uprawnienia organów notarialnych i tryb dokonywania przez nie poszczególnych czynności notarialnych). Ostatnia z wymienionych ustaw, z pewnymi zmianami wynikającymi z kolejnych nowelizacji, stanowiła źródło obowiązującego ukraińskiego prawa o notariacie aż do lat dziewięćdziesiątych, tj. do wejścia w życie obecnie obowiązującej ustawy O notariacie z 1993 r. W związku z procesem kodyfikacji w zakresie prawa prywatnego wiele norm z zakresu prawa o notariacie utraciło swą moc, zauważalne stało się zjawisko powstawania luk prawnych. Jak podkreślają autorzy pracy *Notariat i notarialny process*, do niedawna jeszcze notariat ukraiński nie stanowił ważnej instytucji prawa. Tworzenie warunków dla rozwoju gospodarki rynkowej, stanowiących stymulator aktywności obywateli w sferze obrotu cywilnoprawnego, rozwój międzynarodowego obrotu ekonomicznego poprzedziły przyjęcie ustawy Ukrainy z dnia 2 września 1993 r. O notariacie. Wskazany akt prawny wprowadza do ukraińskiego ustawodawstwa i praktyki notarialnej rozwiązania nowatorskie, m.in. instytucję nota-

¹ M. Sawczuk, *Uwagi o europejskim prawie sądowym cywilnym i o odrębnościach krajowego prawa sądowego*, [w:] *Jednolitość prawa sądowego cywilnego a jego odrębności krajowe*, red. M. Sawczuk, Lublin 1997, s. 59-70.

² Por. A. Oleśko, *Ustrój polskiego notariatu*, Zakamycze 1999, s. 48-51; a także B. Tymecki, *Notariat i czynności notarialne*, Białystok 1988, s. 12.

riusza prywatnego. Poza tym szczegółowa analiza ustawy O notariacie i poprzednio obowiązujących na Ukrainie aktów prawnych normujących instytucję notariatu prowadzi do konkluzji, że ustawodawca ukraiński starał się zrealizować ideę zachowania ciągłości instytucji prawnych. Struktura bowiem nowej ustawy i treść przepisów dotyczących czynności notarialnych odpowiada poprzednio obowiązującemu ustawodawstwu.

Też o konieczności zachowania uznanego dorobku zawartego w przepisach, orzecznictwie i doktrynie, ograniczaniu zbędnych ze względu na koszty reform prawa na gruncie nauki polskiej konsekwentnie lansuje prof. M. Sawczuk, m.in. w artykule *Idea ciągłości ustawodawstwa*³.

Wnioski końcowe tej historycznoprawnej analizy powstania i rozwoju instytucji notariatu można, zdaniem autorów podręcznika, sprowadzić do następujących konkluzji: powstanie organów wykonujących funkcje notarialne jest zawsze uwarunkowane dostatecznie wysokim stopniem rozwoju gospodarczego państwa, co z kolei pociąga za sobą wymóg zawierania umów w formie nadającej takim aktom cechy dokumentu urzędowego, a działalność notariusza posiada zawsze cechy działania publicznoprawnego. Moc urzędowa sporządzanych przez notariusza aktów związana jest z występowaniem jego jako przedstawiciela władzy państwowej. Obraz współczesnego notariatu ukraińskiego jest rezultatem oddzielenia jurysdykcji spornej od niespornej (terminy znane polskiemu przedwojennemu prawu sądowemu cywilnemu, a oznaczające dziś postępowanie procesowe oraz nieprocesowe; natomiast należy mieć na uwadze, że w ścisłym znaczeniu jurysdykcję stanowi jedynie działalność orzecznicza – *ius dicere*, a w takim znaczeniu nie można pojęciem tym objąć działalności notariatu) i zaliczenia tej ostatniej do kompetencji notariatu.

Kolejne rozdziały podręcznika poświęcone zostały przedstawieniu różnic i podobieństw w zakresie instytucji notariatu ukraińskiego i łacińskiego. Zdaniem autorów, istnienie różnych typów notariatu zależy w głównej mierze od roli, jaką w sferze realizacji prawa przyznaje notariatowi państwo. Model notariatu krajów anglosaskich (m.in. Anglia, USA), do którego kompetencji

³ M. S a w c z u k, *Idea ciągłości ustawodawstwa*, [w:] *Obywatelskie inicjatywy ustawodawcze Solidarności 1980-1990. Materiały i projekty ustaw Centrum Obywatelskich Inicjatyw Ustawodawczych „S” i Społecznej Rady Legislacyjnej*, pod red. prof. K. Barczyka, St. Grodziskiego, S. Grzybowski, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2001.

należy wyłącznie uwierzytelnienie dokumentów i podpisów uczestników obrotu prawnego, zostaje porównany z modelem państw łacińskiego „prawa pisanego”, gdzie dla wyłączenia spod właściwości sądu pewnych kategorii spraw nadano szczególną wagę dowodom w formie pisemnej. W celu zabezpieczenia prewencyjnej ochrony praw poszczególnych osób i nadania mocy prawnej zawieranych w tych krajach umowom, wyposaża się w specjalne pełnomocnictwa w tym zakresie wykwalifikowanych profesjonalistów. Przy tym domniemywa się, że rozstrzyganie wynikłych następnie sporów przez sąd powinno być wyjątkiem, gdyż przy zawieraniu umowy tworzy się wszystkie warunki jej realizacji, zgodnie z przepisami ustawy i interesem stron. Autorzy zauważają również różnorodność typów organizacji notariatu wewnątrz systemu prawa łacińskiego. W większości krajów zachodnioeuropejskich, a także w Ameryce Łacińskiej i Japonii funkcjonuje notariat, gdzie notariusz pozostaje osobą wykonującą wolny zawód, natomiast nie jest organem aparatu państwowego ani urzędnikiem państwowym. Jednakże swoje uprawnienia otrzymuje od państwa. Państwo cedeuje na niego prawo uwierzytelniania redagowanych przezeń dokumentów w celu nadania im mocy dokumentu urzędowego i domniemania autentyczności takich dokumentów, wzruszalnego tylko w trybie postępowania sądowego. Istnieją także kraje, gdzie notariusze są tylko urzędnikami państwowymi (np. Portugalia). Do niedawna do takich państw należały Ukraina i Rosja.

Analiza ustawy O notariacie pozwala stwierdzić jej orientację na model łaciński notariatu. Ten fakt, twierdzą prof. W.W. Komarow i dr W.W. Barankowa, jest konkluzją rozumowania, że obecnie dokonywana reorganizacja notariatu ukraińskiego winna być rozpatrywana jako konieczny warunek efektywnego oddziaływania państwa i prawa w ramach rynku ekonomicznego. Między innymi, jednym z pierwszoplanowych środków przedsięwziętych przez państwa uaktywniające ekonomikę rynkową była idea restauracji instytucji notariatu według modelu łacińskiego.

Autorzy cytowanej pracy wymieniają podstawowe, ich zdaniem, cechy notariatu łacińskiego i wskazują następnie, czy korespondują one z obecnie obowiązującym ukraińskim prawem o notariacie. W krajach notariatu łacińskiego notariusz jest urzędnikiem wyposażonym we władzę państwową, a jednocześnie jako przedstawiciel wolnego zawodu jest obdarzony pełnomocnictwem państwa, co nadaje mu cechy urzędnika, a jego czynnościom

publiczny, oficjalny charakter. Właśnie dlatego wybór na stanowisko notariusza pozostaje z reguły w gestii Ministra Sprawiedliwości. Kwestia dotycząca rozmieszczenia biur notarialnych (kancelarii notarialnych) jest również rozstrzygana i kontrolowana przez państwo (określenie liczby kancelarii, ich położenie na terytorium kraju, zasady tworzenia, reorganizacji itp.). Państwo kontroluje także sam proces dokonywania czynności notarialnych.

Autorzy podręcznika za konieczne uważają wprowadzenie do ustawy wyraźnego sformułowania, że notariusz jest uprawniony do dokonywania czynności notarialnych w imieniu państwa. Takie podkreślenie sprzyjałoby prawidłowej regulacji dotyczącej definiowania instytucji notariusza zajmującego się prywatną praktyką. Notariusz państwowy powoływany jest na stanowisko i zwalniany z urzędu przez organy sprawiedliwości Rady Ministrów Republiki Krymu, obłastnych, Kijowskiej i Sewastopolskiej miejskiej administracji państwowej (art. 18 ustawy O notariacie). Podjęcie natomiast prywatnej praktyki przez notariusza wymaga, zgodnie z art. 24 cyt. ustawy, jedynie rejestracji we właściwym organie wymiaru sprawiedliwości. Działalność notariusza prywatnego realizowana może być tylko na podstawie nadania mu przez państwo umocowania do dokonywania czynności notarialnych. Ten moment powinien być potwierdzony, zdaniem autorów, nie rejestracją, a zatwierdzeniem na stanowisko. Różnica jest bowiem istotna i uwidacznia się w tym, że odmowa rejestracji prywatnej działalności notariusza jest niedopuszczalna, natomiast zatwierdzenie na to stanowisko, tj. nadanie pełnomocnictw, możliwe jest tylko w wypadku, gdy przewiduje się utworzenie nowych stanowisk.

W krajach notariatu łacińskiego, notariuszowi-urzędnikowi zakazano wykonywania nie związanych z obowiązkami notariusza funkcji i udziału w działalności wymierzonej przeciwko jego interesom materialnym bądź interesom jego klientów. Artykuł 3 § 2 ustawy O notariacie również przewiduje zakaz podejmowania przez notariusza pracy w innych państwowych, prywatnych i społecznych instytucjach i organizacjach, zajmowania się działalnością pośrednictwa, wykonywania innych płatnych czynności, oprócz przewidzianych w art. 4 (działalność naukowa w czasie wolnym od pracy). Artykuł 9 przewiduje uznanie za nieważne czynności notarialne dokonane w imieniu własnym przez notariusza lub przez innego urzędnika na swoją korzyść lub osób bliskich.

Notariusz państwa „łacińskiego” jest ograniczony terytorialnie w realizacji swej działalności. Może dokonywać czynności notarialnych tylko na obszarze określonego przez państwo okręgu notarialnego. Według art. 41 ustawy O notariacie, czynności notarialne mogą być dokonywane przez każdego notariusza albo urzędnika każdego wiejskiego, osiedlowego, miejskiego wykonawczego komitetu rad deputowanych narodowych na terytorium całej Ukrainy, z wyjątkiem przypadków przewidzianych ustawą. Dyspozycja wymienionego przepisu dotyczy tylko notariusza prywatnego, który posiada miejsce pracy w granicach okręgu notarialnego, określonego na jego wniosek przez organ sprawiedliwości, zgodnie z administracyjno-terytorialnym podziałem Ukrainy.

Opłata za dokonywanie czynności notarialnych bezpośrednio związana z działalnością notariatu łańskiego jest określana przez państwo. Podstawowa reguła, zgodnie z którą określa się jej rozmiar, opiera się na kompensacji różnicy między kosztem sporządzania aktów notarialnych przynoszących duży dochód a kosztem sporządzania „aktów nierentownych”, natomiast zgodnie z art. 19 ustawy O notariacie, za dokonanie czynności notarialnych notariusze państwowi otrzymują takse notarialną określoną na podstawie obowiązujących przepisów prawnych. Wysokość taksy za czynności dokonane przez notariusza prywatnego reguluje porozumienie notariusza i obywatela, bez unormowania tej kwestii w ustawie. Autorzy widzą tu konieczność zmian. Notariat – organ chroniący prawa i interesy prawne różnych podmiotów – powinien być też w pełni dostępny dla osób potrzebujących jego usług. Gwarancją dostępności notariatu powinna być więc ściśle określona taksa. Dla osób zainteresowanych nie powinno mieć znaczenia do jakiego notariusza się zwrócą. Głównym celem ustawodawstwa jest maksymalne zabezpieczenie dostępu społeczeństwa do czynności notarialnych, pomoc w realizacji gwałtownie wzrastającego popytu na tego rodzaju usługi. Możliwość określania wysokości taksy za czynność notarialną nadaje notariatowi cechy komercyjności, co doprowadzić może do nieuczciwej konkurencji pomiędzy notariuszami (zdaniem autorów – zjawisko szkodliwe i niedopuszczalne).

Notariusz łański zobowiązany jest do gwarantowania swej odpowiedzialności zawodowej z reguły poprzez ubezpieczenie. W świetle art. 21 cyt. ustawy, szkoda powstała na skutek niezgodnych z prawem czynności

notariusza państwowego podlega naprawieniu w trybie określonym w ustawodawstwie Ukrainy, a notariusza prywatnego w pełnym rozmiarze.

Cechy wolnego zawodu notariusza łacińskiego przejawiają się w tym, że nie pozostaje on na państwowym stanowisku, a swą działalność organizuje według własnego uznania. Źródłem dochodów jest taksa notarialna w ramach określonej taryfy. Notariusz sam zatrudnia pracowników, wyposaża kancelarię, ponosi samodzielnie odpowiedzialność za dokonywane czynności notarialne. Możliwość pociągnięcia notariusza do odpowiedzialności za dokonane czynności notarialne stanowi ważną gwarancję praworządności tych czynności. Podstawowe założenie działalności notarialnej zawiera się w uwierzytelnianiu odpisów i aktów, którym strony powinny lub chcą nadać moc prawną. Do notariusza należy informowanie stron o możliwych następstwach obowiązków, które nakładają na siebie w ramach zawieranej umowy. Winien on również pomagać kontrahentom w osiąganiu konsensusu, dbać o interesy swego klienta, odgrywać rolę arbitra i doradcy, aby w efekcie sporządzić akt o mocy prawnej. W notariacie łacińskim praktyka notarialna nie ogranicza się wyłącznie do sfery prawnej. Notariusz to także konsultant. Artykuł 4 § 2 cytowanej ustawy nadaje notariuszowi prawo przygotowywania projektów umów i wniosków, przygotowywania kopii dokumentów i wypisów, a także udzielania wyjaśnień co do dokonywanych czynności i konsultacji prawnych.

Cechą charakterystyczną notariatu łacińskiego jest jego korporacyjna organizacja. We wszystkich krajach członkowskich międzynarodowego związku notariatu łacińskiego notariusze łączą się w profesjonalne organizacje niezależne od władzy państwowej, do zadań których należy reprezentowanie środowiska notariuszy. Artykuł 16 ustawy O notariacie przewiduje możliwość łączenia się notariuszy w regionalne, ogólnopństwowe, międzynarodowe związki i stowarzyszenia⁴. Działalność notariuszy prywatnych ze względu na swą specyfikę wymaga obowiązkowego członkostwa w izbie notarialnej.

Autorzy podręcznika *Notariat i notarialnyj process* omawiają także podstawy organizacyjne działalności notariatu ukraińskiego.

Zgodnie z art. 1 ustawy Ukrainy O notariacie, dokonywanie czynności notarialnych powierza się notariuszom pracującym w państwowych biu-

⁴ O międzynarodowej Unii Notariatu Łacińskiego – A. O l e s z k o, *Ustrój...*, s. 55-63.

rach notarialnych, państwowych archiwach notarialnych (notariusze państwowi) albo prowadzącym prywatną działalność notarialną (notariusze prywatni). W miejscowościach, gdzie nie ma notariuszy czynności notarialne dokonywane są przez upoważnionych urzędników wiejskich, osiedlowych, miejskich komitetów wykonawczych rad deputowanych narodowych. Za granicą dokonywanie czynności notarialnych powierza się placówkom konsularnym Ukrainy, a w wypadkach przewidzianych ustawą przedstawicielstwom dyplomatycznym Ukrainy. Poświadczenie testamentu i udzielnego przez mocodawcę pełnomocnictwa, posiadające moc dokumentu urzędowego jak poświadczenie notarialne, może być sporządzane przez osoby wymienione w art. 40 cyt. ustawy (np. ordynator szpitala, ośrodka leczniczego, sanatorium, kapitan sądu morskiego, kierownik ekspedycji naukowo-badawczej). Powierzając organom notarialnym funkcję dokonywania czynności notarialnych, państwo nadaje im jednocześnie uprawnienia władcze.

Prawo o notariacie nie zawiera przepisów określających właściwość organów notarialnych w zakresie dokonywanych przez nie czynności notarialnych. Kompetencje organów notarialnych do dokonywania poszczególnych czynności uregulowane zostały w ustawie w zależności od podmiotu uprawnionego do realizacji funkcji notarialnych. Najszerzy krąg czynności notarialnych dokonywany jest w państwowych biurach notarialnych. Zgodnie z art. 34 cyt. ustawy, w państwowych biurach notarialnych dokonywane są następujące czynności notarialne: poświadczanie czynności prawnych (umów, testamentów, pełnomocnictw, majątkowych umów małżeńskich), stosowanie środków ochrony majątku dziedziczonego (por. czynności notarialne z zakresu postępowania spadkowego przewidziane w art. 29 pkt 7 polskiego prawa o notariacie z 1951 r., tj. zabezpieczenie spadku i spis inwentarza – art. 633–639 k.p.c.), wydawanie aktów o prawie do dziedziczenia, wydawanie aktów o prawie własności udziału w majątku wspólnym małżonków w wypadku śmierci jednego z nich, wydawanie aktów o nabyciu w drodze licytacji publicznej domu mieszkalnego, wydawanie duplikatów dokumentów przechowywanych w biurze notarialnym, wprowadzanie zakazu zbycia określonych nieruchomości, poświadczanie zgodności kopii, wyciągu z dokumentu z jego oryginałem, poświadczanie własnoręczności podpisu na dokumencie, poświadczenie o zgodności tekstu przetłumaczonego dokumentu z jego oryginałem, poświadczanie faktu o

pozostawaniu obywatela przy życiu lub w określonym miejscu, poświadczanie tożsamości obywatela z osobą uwidocznioną na fotografii, poświadczanie daty okazania dokumentów, przekazywanie oświadczeń pomiędzy osobami fizycznymi i prawnymi, przyjmowanie w depozyt pieniędzy i papierów wartościowych, sporządzanie klauzuli wykonalności, sporządzanie protestów weksli, przedstawianie czeków do zapłaty i poświadczanie braku pokrycia czeku, sporządzanie protestów morskich, przyjmowanie na przechowanie dokumentów. Zgodnie z obowiązującym prawem, notariusze państwowi mogą sporządzać inne czynności notarialne wynikające z odrębnych przepisów.

Notariusze państwowi w państwowych archiwach notarialnych wydają duplikaty i poświadczają zgodność kopii i wyciągów z dokumentów przechowywanych w referatach tych archiwów (art. 35).

Kompetencje notariusza prywatnego nie są tożsame z uprawnieniami notariusza państwowego. W świetle art. 36 omawianej ustawy, notariusz prywatny nie posiada uprawnienia do wprowadzania i uchylania zakazu zbywania nieruchomości, wydawania aktu potwierdzającego prawo własności do udziału we wspólnym majątku małżonków w wypadku śmierci jednego z nich, wydawania aktu o prawie do dziedziczenia, przedsięwzięcia środków ochrony odziedziczonego mienia, poświadczania umów o dożywocie, poświadczania własnoręczności podpisu na dokumentach przeznaczonych dla dokonania czynności za granicą i poświadczania pełnomocnictwa w tych celach, poświadczania autentyczności podpisu rodziców lub opiekuna (kuratora) na dokumencie zawierającym oświadczenie o przysposobieniu dziecka. Ukazem Prezydenta Ukrainy z dnia 23 sierpnia 1998 r. Ob uregulowaniu działalności notariatu w Ukrainie kompetencje notariuszy prywatnych zostały znacząco rozszerzone. Zgodnie z § 2 tegoż ukazu, notariusze prywatni mogą dokonywać poświadczeń praw, faktów posiadających znaczenie prawne i wszelkich czynności notarialnych, do których dokonywania uprawnieni zostali notariusze państwowi, z wyłączeniem uprawnienia do wydawania aktu o prawie do dziedziczenia i podejmowania środków dla ochrony mienia odziedziczonego.

Uprawnienia właściwych urzędników wiejskich, osiedlowych, miejskich komitetów wykonawczych rad deputowanych narodowych, zgodnie z art. 37 ustawy, określone zostały następująco: w miejscowościach, gdzie nie ma notariuszy państwowych, urzędnicy wymienionych komitetów podejmują

środki ochrony spadku, wprowadzają i uchylają zakaz zbywania nieruchomości, a w miejscowościach gdzie nie ma notariuszy w ogóle (również prywatnych), urzędnicy ci, oprócz wymienionych czynności, poświadczają testamenty, pełnomocnictwa, zgodność kopii i wypisów z dokumentów z oryginałem, własnoręczność podpisu na dokumencie. Nie posiadają natomiast uprawnienia do sporządzania dokumentów przeznaczonych dla czynności zawieranych za granicą.

Zgodnie z art. 38 ustawy, konsulaty Ukrainy posiadają uprawnienie do poświadczania porozumień, umów, testamentów (oprócz umowy kupna-sprzedaży nieruchomości położonych na terytorium Ukrainy), podejmowania środków ochrony spadku, wydania aktu o prawie do dziedziczenia, wydania aktu o prawie własności udziału we wspólnym majątku małżonków, poświadczania zgodności kopii i wyciągów z dokumentów z oryginałem, poświadczania własnoręczności podpisu na dokumencie, poświadczania zgodności tekstu tłumaczonego z tekstem oryginału, poświadczania faktu pozostawania obywatela przy życiu lub w określonym miejscu, poświadczania tożsamości obywatela z osobą przedstawioną na zdjęciu, poświadczania daty przedstawienia dokumentów, przyjęcia w depozyt pieniędzy i papierów wartościowych, sporządzania klauzuli wykonalności, przyjmowania na przechowanie dokumentów, sporządzania protestów morskich. Prawo Ukrainy może przewidywać inne czynności, do których dokonywania uprawnione są konsulaty.

Prawo o notariacie określa odrębnie uprawnienia urzędników w zakresie poświadczania testamentów i pełnomocnictw, zrównanych w swej mocy z poświadczeniami notarialnymi. W świetle art. 40 ustawy należą do nich testamenty obywateli przebywających w celu leczenia w szpitalach, innych stacjonarnych jednostkach leczniczo-profilaktycznych, sanatoriach lub domach dla osób starszych i inwalidów, poświadczone przez dyrektorów, ordynatorów, ich zastępców ds. lecznictwa lub lekarzy dyżurnych wymienionych jednostek, testamenty obywateli znajdujących się na ekspedycjach naukowych, naukowo-badawczych itp. poświadczone przez kierowników tych ekspedycji, testamenty i pełnomocnictwa żołnierzy i innych osób znajdujących się w celach leczenia w szpitalach, sanatoriach i innych wojskowo-leczniczych instytucjach, poświadczone przez kierowników, ich zastępców ds. lecznictwa, starszych lekarzy i lekarzy dyżurnych tych jednostek, testamenty i pełnomocnictwa żołnierzy sporządzone w punktach dyslokacji

wojsk, innych jednostkach wojskowych gdzie nie ma notariuszy państwowych i prywatnych oraz urzędników lub organów dokonujących czynności notarialnych, a także testamenty pracowników wymienionych jednostek, członków ich rodzin i członków rodzin żołnierzy, poświadczone przez dowódców tych jednostek, testamenty i pełnomocnictwa osób znajdujących się w zakładach karnych poświadczone przez naczelników tych zakładów. Urzędnicy wymienieni w art. 40 ustawy obowiązani są do niezwłocznego przedłożenia jednego egzemplarza poświadczonego przez nich testamentu w państwowym archiwum notarialnym albo w państwowym biurze notarialnym według stałego miejsca zamieszkania testatora. Kapitanowie sądów morskich są zobowiązani do przekazania jednego egzemplarza poświadczonego przez nich testamentu naczelnikowi portu Ukrainy lub konsulowi Ukrainy w porcie obcym, w celu przekazania ich następnie do państwowego archiwum notarialnego albo państwowego biura notarialnego według stałego miejsca zamieszkania testatora. Państwowe biuro notarialne przekazuje otrzymany egzemplarz testamentu na przechowanie do odpowiedniego państwowego archiwum notarialnego, powiadamiając o tym fakcie testatora i urzędnika poświadczającego testament. Jeśli testator nie posiadał stałego miejsca zamieszkania na terytorium Ukrainy lub jego miejsce zamieszkania pozostaje nieznane, testament zostaje przesłany do państwowego archiwum notarialnego miasta Kijowa. Kierujący państwowym archiwum notarialnym zobowiązany jest do zbadania ważności testamentu, a w wypadku stwierdzenia jego nieważności do powiadomienia o tym testatora i urzędnika dokonującego poświadczenia testamentu.

Poświadczenie testamentów i pełnomocnictw przez urzędników wymienionych w art. 40 ustawy O notariacie dokonywane jest w trybie określonym w postanowieniu Gabinetu Ministrów Ukrainy z dnia 15 czerwca 1994 r.

Artykuł 4 ustawy O notariacie formułuje następujące uprawnienia notariusza: możliwość żądania od przedsiębiorstw, instytucji i organizacji informacji i dokumentów potrzebnych dla dokonania czynności notarialnej, możliwość sporządzania projektów umów i oświadczeń, przygotowywania kopii i wyciągów z dokumentów, udzielania wyjaśnień co do dokonywanych czynności notarialnych i udzielania porad prawnych. Obowiązujące przepisy prawa mogą nadawać notariuszowi inne uprawnienia.

Natomiast zgodnie z art. 5 ustawy, notariusz jest zobowiązany do realizowania swoich obowiązków zawodowych zgodnie z wymienioną ustawą i złożoną przysięgą, do pomagania obywatelom, przedsiębiorstwom, instytucjom i organizacjom w zakresie realizacji ich praw i ochrony interesów prawnych, ma wyjaśniać prawa i obowiązki, uprzedzać o następstwach dokonywanych czynności notarialnych, aby niezajomość prawa nie mogła zaszkodzić stronom czynności notarialnych, zachowywać w tajemnicy informacje uzyskane w związku z dokonywaniem czynności notarialnych, odmówić dokonania czynności notarialnej w przypadku jej niezgodności z prawem Ukrainy lub umową międzynarodową.

Przedmiotem rozważań autorów podręcznika *Notariat i notarialny proces* jest również analiza nowej instytucji, nieznanej poprzedniemu ustawodawstwu Ukrainy – notariatu prywatnego. Ustawa O notariacie z 1993 r. poprzez wprowadzenie instytucji notariusza prywatnego zmieniała strukturę organizacyjną notariatu na Ukrainie. Celem tej reformy było stworzenie modelu notariatu adekwatnego do ekonomiki rynkowej państwa demokratycznego. Prywatny notariusz realizuje swoją działalność w imieniu państwa, które wyposaża go w specjalne pełnomocnictwa, nakłada nań szereg praw i obowiązków, natomiast nie wchodzi w skład aparatu państwowego, a swoją działalność organizuje samodzielnie, nie otrzymuje wynagrodzenia z budżetu państwa, za dokonywane czynności notarialne pobiera opłatę, której wymiar określa umowa między nim a klientem.

Zgodnie z art. 1 pkt 3 ustawy, akty sporządzone przez państwowych i prywatnych notariuszy mają jednakową moc prawną. Świadczy to o tym, że działalność notariusza prywatnego nie odróżnia się od działalności jego państwowego odpowiednika. Przyjęty podział notariatu na dwa typy nie zależy od rodzaju ich obowiązków, a od odrębności w ramach wewnętrznej organizacji i finansowego zabezpieczenia działalności notarialnej. W przeciwnym wypadku dokumenty poświadczone przez notariuszy państwowych miałyby pierwszeństwo przed dokumentami poświadczonymi przez notariusza prywatnego, a istnienie wolnego notariatu traciłoby sens. Celem działalności notarialnej jest nadanie mocy dokumentów urzędowych aktom, dokumentom i czynnościom, uznanie ich wiarygodności i dowodowej bezsporności w imieniu państwa. Wskazuje to na publicznoprawną cechę notariatu jako organu niespornej jurysdykcji cywilnej. Podczas dokonywania czynności notarialnych państwowi i prywatni notariusze w równej mierze

realizują takie funkcje postępowania notarialnego (w znaczeniu działalności notariusza zmierzającej do dokonania czynności notarialnej z udziałem jej stron przy zachowaniu wymogów przewidzianych prawem), jak zapewnienie bezsporności i nadanie mocy dowodowej dokumentom, zapewnienie zgodności z prawem sporządzanych aktów, pomoc zainteresowanym podmiotom w realizacji ich praw i interesów prawnych.

Analiza działalności notarialnej jako formy prawnej, jej cech prawno-władczych, zadań i funkcji notariatu prowadzi, zdaniem autorów podręcznika, do wniosku, że notariat nie może być prywatny. Pozostaje on zawsze instytucją publiczną. Termin „prywatny” dotyczy nie notariatu, a formy organizacyjnej jego działalności. Istota działalności notarialnej realizowanej przez prywatnych notariuszy nie zmienia się – pozostaje ona działalnością jurysdykcyjną.

Czynności notarialne zawsze dokonywane są w imieniu państwa i posiadają cechy działań państwopublicznych. Tylko w ten sposób zabezpiecza się wykonywanie funkcji notariatu i fakt ten stanowi gwarancję nabycia mocy dowodowej przez akty notarialne.

Notariusz w odróżnieniu od przedsiębiorcy nie posiada uprawnień do wyboru podmiotu, z którym wiąże go stosunek prawny; odmowa dokonania czynności notarialnych dopuszczalna jest wyłącznie w sytuacjach przewidzianych w art. 49 ustawy. Odmowa dokonania czynności na innych podstawach niż wyżej wskazane, stanowi naruszenie prawa i może zostać zaskarżona w trybie sądowym.

Realizując swą działalność, notariusz powinien być bezstronny i niezawisły, okazywać w równym stopniu pomoc prawną wszystkim podmiotom zwracającym się o to do niego. Gwarantować mają to unormowania ustaw Ukrainy O notariacie i O przedprinimatielstwie zawierające uzupełniające się zakazy. Artykuł 3 pkt 2 ustawy O notariacie zawiera zakaz zajmowania się przez notariusza działalnością gospodarczą, a art. 2 pkt 3 ustawy Ukrainy O przedprinimatielstwie wyłącza z kręgu podmiotów prowadzących działalność gospodarczą urzędników wchodzących w skład organów notariatu państwowego.

Samofinansowanie, stanowiące jedną z podstawowych cech działalności notariusza prywatnego, wiąże się jednocześnie z jego pełną odpowiedzialnością materialną za dokonywane czynności notarialne. W celu zagwarantowania odpowiedzialności za wyrządzone szkody, notariusz

powinien zawrzeć z zakładem ubezpieczeń umowę ubezpieczenia zawodowego lub wnieść na specjalny rachunek bankowy kaucję ubezpieczeniową. W zakresie działalności notarialnej niedopuszczalnym zjawiskiem jest konkurencja, charakterystyczna dla działalności gospodarczej, dlatego w omawianej pracy znalazły się także postulaty *de lege ferenda*, umieszczenia w ustawie Ukrainy O notariacie unormowania, że notariusz nie jest przedsiębiorcą, a działalność notarialna nie stanowi działalności gospodarczej nastawionej na zysk.

Autorzy próbują znaleźć także odpowiedź na pytanie o relację: notariusz prywatny a urzędnik państwowy. Odpowiedź na to pytanie jest trudna, ze względu na brak jednej definicji tej instytucji. Notariusz prywatny, twierdzą autorzy cytowanego podręcznika, posiada unikalny, dualistyczny status, który pozwala zaliczać go grona urzędników, niezależnie od tego, że nie zajmuje on stanowiska państwowego i nie wchodzi w skład aparatu państwowego. Ta wyjątkowość jego statusu prawnego przejawia się również w tym, że wykonuje on funkcje władzy państwowej w trybie realizacji uprawnień, w które wyposaża go państwo. Wobec tego notariusz prywatny to jednocześnie urzędnik wyposażony we władzę państwową oraz specjalista – przedstawiciel wolnego zawodu prawniczego⁵. Nadając notariuszowi prywatnemu uprawnienia do dokonywania czynności notarialnych, państwo pozostawiło sobie funkcję kontrolną (realizowaną przez Ministerstwo Sprawiedliwości Ukrainy, urzędy sprawiedliwości Rady Ministrów Autonomicznej Republiki Krymu, obłastnych, Kijowskiej i Sewastopolskiej miejskiej administracji państwowej) w zakresie badania zgodności z prawem wykonywanych przez niego obowiązków służbowych.

Prof. W.W. Komarow i dr W.W. Barankowa zwracają także uwagę na miejsce notariatu ukraińskiego w systemie wymiaru sprawiedliwości.

Konstytucja Ukrainy w art. 59 przewiduje prawo każdego obywatela do otrzymania fachowej pomocy prawnej. Notariat, na równi z innymi instytucjami, zabezpiecza realizację tego konstytucyjnego prawa, przy czym przedmiot jego działalności ograniczony jest przez ramy niespornej jurysdykcji cywilnej.

Zgodnie z art. 1 ustawy, notariat na Ukrainie to system organów i urzędników, na których spoczywa obowiązek poświadczania praw, faktów

⁵ Por. ustrojowoprawne cechy polskiego notariusza – A. O l e s z k o, *op. cit.*, s. 125-137.

mających znaczenie prawne i dokonywania innych czynności notarialnych przewidzianych ustawą, w celu nadania im prawnej wiarygodności. Notariat jest instytucją zabezpieczającą ochronę i obronę praw i interesów prawnych osób fizycznych i prawnych poprzez dokonywanie czynności notarialnych w imieniu państwa. Stąd możliwe jest przyjęcie dla notariatu określenia organu ochrony prawnej⁶. Działalność notarialna skierowana jest na nadanie mocy urzędowej, przymiotu wiarygodności prawom, faktom i dokumentom. Ta działalność ma wspólne cechy z działalnością innych organów jurysdykcji cywilnej, natomiast odrębność formy notarialnej zawiera się w tym, że co do zasady nie stanowi ona działalności (ochrony) następczej, ale uprzednią, podejmowaną w celu przeciwdziałania naruszeniu prawa. W odróżnieniu od sądu, który rozstrzyga już istniejący stosunek prawny, notariusz styka się z dopiero powstającym stosunkiem prawnym (w fazie jego „stawania się”). Jego zaś zadaniem staje się nadanie woli stron kształtu zgodnego z obowiązującym prawem, co wykluczy powstanie w przyszłości jakichkolwiek sporów dotyczących czynności sporządzonej przed nim⁷. Do najistotniejszych funkcji realizowanych przez notariat należą: funkcja wyposażania w moc dowodową sporządzanych przed notariuszem dokumentów, funkcja kontrolna w zakresie badania zgodności z prawem zawieranych w formie notarialnej czynności prawnych (zgodnie z art. 5 § 4 ustawy notariusz zobowiązany jest do odmowy dokonania czynności notarialnej w wypadku sprzeczności takiej czynności z prawem krajowym lub umowami międzynarodowymi), funkcja udzielania pomocy prawnej osobom, które zamierzają dokonać czynności w formie notarialnej. W świetle art. 3 Konstytucji Ukrainy, utrwalanie oraz ochrona praw i swobód obywatela stanowi najważniejszy obowiązek państwa. Realizacja wymienionej funkcji zbliża notariuszy ukraińskich do notariuszy kręgu łacińskiego, którzy biorą bezpośredni udział w przygotowywaniu kontraktów, działają w charakterze pomocnika stron, dążą samodzielnie do wykluczenia możliwości pojawienia się w przyszłości sporów prawnych.

⁶ Por. uwagi na temat definiowania notariatu polskiego jako organu ochrony prawnej M. S a w c z u k, *Wielki poeta notariuszem w Hrubieszowie i Zamościu (Bolesław Leśmian)*, Rejent 2000, nr 4, s. 26-42; S. W ł o d y k a, *Ustrój organów ochrony prawnej*, Warszawa 1975, s. 36; B. T y m e c k i, *Notariat...*, s. 37-46.

⁷ Por. W. J a w o r s k i, *Reforma notariatu*, Kraków 1929, s. 20.

Dokonując każdej czynności notarialnej, notariusz, zdaniem prof. W.W. Komarowa i dr W.W. Barankowej, wydaje orzeczenie (przyobleczone w formę aktu lub klauzuli poświadczenia) wpływające na prawny status zainteresowanych podmiotów. Wydanie takiego orzeczenia stanowi efekt rozpoznania i rozstrzygnięcia sprawy cywilnej, dlatego działalność notarialną należałoby rozpatrywać jako specyficzną formę działalności prawnej, polegającą na stosowaniu prawa drogą realizacji przez notariusza prawnych pełnomocnictw w zakresie spraw należących do jurysdykcji niespornej.

Autorzy podręcznika zaliczają czynności notarialne do czynności prawnych, wskazując, że decyduje o tym okoliczność dokonywania ich na podstawie obowiązujących przepisów w trybie określonym ustawą oraz skutki prawne wynikające z tych czynności⁸. Ich zdaniem, ze względu na to, że działalność notariusza dotyczy najważniejszych i najistotniejszych aspektów stosowania prawa w obrocie cywilnym, powinna być realizowana w formie procesowej, zabezpieczającej jedność i adekwatność treści prawnej i prawnej formy umowy lub innej czynności prawnej, a przy tym równowagę publicznych i prywatnych interesów. Stosunki powstające w związku z realizacją działalności notarialnej między notariuszem a zainteresowanymi dokonaniem czynności notarialnych podmiotami stanowią ze względu na swe cechy czynności procesowe. Wydanie przez notariusza orzeczenia poprzedza bowiem ustalenie kręgu okoliczności faktycznych, zebranie, zbadanie i ocena dokumentów stanowiących dowód w sprawie, zbadanie zgodności z prawem dokonywanych czynności. Notariusz dokonuje takich czynności procesowych, jak przyjęcie dokumentów, określenie ich niezbędności i dopuszczalności dla dokonania czynności prawnej, żądania dokumentów uzupełniających, zawiadamianie osób zainteresowanych. W razie zaistnienia prawnych podstaw możliwa jest odmowa dokonania czynności notarialnej, odroczenie jej dokonania. Porównania czynności notarialnych z zakresu prawa o notariacie i prawa cywilnego z czynnościami procesowymi w sądowym postępowaniu cywilnym można dokonać jedynie przy założeniu, że postępowanie notarialne w tym zakresie stanowi postępowanie cywilne, normowane przepisami prawa o notariacie, (co zgodne jest z przedstawionymi tezami cytowanych autorów).

⁸ Por. pojęcie czynności notarialnej w polskiej doktrynie – A. O l e s z k o, *Prawo o notariacie. Ustawa o księgach wieczystych i hipotece, z wprowadzeniem*, Kraków 1998, s. 18; J. F l o r k o w s k i, B. T y m e c k i, *Prawo o notariacie z komentarzem*, Warszawa 1993.

Notariat, jako gałąź wymiaru sprawiedliwości, ze względu na swe cechy wykazuje podobieństwo do władzy sądowniczej, współdziała dla osiągnięcia zadań sądownictwa, stąd może być określany również jako instytucja sądownictwa prewencyjnego. Działalność notarialna posiada cechy prewencyjności (uprzedniości), chroni prawa i interesy prawne obywateli od możliwych naruszeń ich w przyszłości, nadając dokumentom notarialnym cechę bezsporności. Funkcja prewencyjna notariatu przejawia się w dokonywaniu czynności notarialnych, odmowie ich dokonania, przy wyjaśnianiu stronom następstw dokonanych czynności notarialnych.

Instytucja notariatu w państwie prawnym odgrywa jedną z kluczowych ról nie tylko poprzez okazywanie pomocy prawnej osobom fizycznym i prawnym oraz w zapewnieniu im bezpieczeństwa prawnego, ale także w przeciwdziałaniu powstawaniu sporów między podmiotami stosunków umownych. Udział notariusza pozwala na zagwarantowanie ochrony prawnej każdej ze stron czynności już w stadium powstawania prawa lub zawierania umowy. Działalność sądowa i notarialna, zgodnie z głoszonymi tezami autorów podręcznika, posiada szereg cech wspólnych, pozwalających na postawienie hipotezy o istnieniu swoistego logicznego i efektywnego systemu ochrony praw i interesów prawnych uczestników obrotu cywilnego, w którym nie występuje konkurencja pomiędzy wymienionymi ogniwami. Działalność notariatu służy także znacznemu zmniejszeniu obciążenia systemu sądowego. Sądownictwo i notariat mają wspólny cel – ochronę praw podmiotów. Sędzia i notariusz występują w imieniu państwa, realizując władcze uprawnienia. Obecność notariusza w stosunkach cywilnoprawnych, jako przedstawiciela władzy państwowej, zawiera się w tym, że jest on powołany do realizacji funkcji państwowej (ochrony praw poprzez niedopuszczenie do ich naruszenia), nadawania cywilnoprawnym stosunkom prawnego, stabilnego, bezspornego charakteru. Sędzia i notariusz przy wykonywaniu swych funkcji powinni być niezawiśli w równym stopniu i od państwa, i od uczestników procesu (czynności procesowej). Okoliczność ta warunkuje istnienie takich ogólnych zasad działalności sędziego i notariusza, jak obiektywność, bezstronność, podległość wyłącznie ustawie, niedopuszczalność ingerencji w działalność zawodową wymienionych podmiotów. Rozwiązanie problemu niedostępności sądownictwa dla wszystkich może nastąpić, zdaniem autorów podręcznika, w drodze roz-

woju takiej niesądowej jurysdykcji, jak notariat i pełniejszego wykorzystania jego pozytywnego potencjału w sferze stosunków cywilnych.

Zaufanie w obrocie cywilnym do czynności dokonywanych przez notariusza opiera się na określonych podstawach: notariusz jest urzędnikiem spełniającym państwowe funkcje kontrolne, a sam udział takiej osoby w sporządzaniu dokumentu daje społeczeństwu gwarancję, że czynność jest pozbawiona wad prawnych (ustawa bowiem nakłada na notariusza obowiązek realizacji kontroli co do zgodności z prawem dokonywanych czynności notarialnych). Notariusz w zakresie swych pełnomocnictw jest specjalistą, osobą kompetentną, a umowy zawarte w organach notarialnych są prawidłowe tak w swej formie, jak i treści. To najlepiej zabezpiecza prawa stron, a także maksymalnie wzmacnia autorytet państwa jako gwaranta ochrony praw i interesów obywateli.

Wymienione podstawy są ważne o tyle, że ustawa zawsze wyraźnie wymaga poświadczenia notarialnego określonych czynności. W związku z tym prawo nakłada na notariat obowiązek udzielania pomocy różnym podmiotom w realizacji ich praw i interesów prawnych w taki sposób, by niezajomość prawa nie mogła im zaszkodzić. Forma czynności notarialnych stanowi nie tylko efekt określenia wymogów w tym zakresie przez ustawodawcę, ale również efekt długoletniej praktyki notarialnej, odpowiadającej potrzebom społeczeństwa. Pomimo braku w ukraińskiej procedurze cywilnej przepisów hierarchizujących środki dowodowe, akty notarialne obiektywnie wzbudzają w sądzie zaufanie, gdyż sporządzane są przez bezstronne, niezawisłe, kompetentne podmioty, nie zainteresowane wynikiem powstałego sporu. Można więc pojmować notariat także jako organ nie powołany do spełniania funkcji sądowych, a do umożliwiania osiągnięcia zadań wymiaru sprawiedliwości i przeciwdziałania powstawaniu sporów sądowych poprzez zapobieganie naruszeniu praw i interesów, zabezpieczenia ich realizacji, co można określić jako ochronę prewencyjną.

Omawiany podręcznik stanowi bardzo ciekawą publikację, która w sposób syntetyczny i przejrzysty przedstawia najważniejsze zagadnienia związane z instytucją notariatu ukraińskiego, jego obecnymi problemami ustrojowo-transformacyjnymi, ujmując również w swej treści postulaty *de lege ferenda* autorów i zmiany w obowiązującym ustawodawstwie.

Przytoczone powyżej tezy autorów podręcznika *Notariat i notarialnyj process* oraz analiza wybranych przepisów ustawy z dnia 2 września 1993 r.

O notariacie jednoznacznie wskazują, że w obowiązującym ukraińskim prawie o notariacie nie rozwiązano wszystkich problemów dotyczących wprowadzenia nowego modelu notariatu – notariatu łacińskiego. Widoczne jest natomiast, że reformy tej instytucji w prawie ukraińskim zmierzają nieustannie i konsekwentnie w kierunku regulacji znanej prawu kontynentalnemu.